

להעלות את הסעיף

בשנת 2018 פורסמה הגרסה החדשה של "קוד האתיקה המקצועי של העובדים הסוציאליים בישראל". כדי לקרב את ציבור העובדים לסעיפי הקוד בגרסתו החדשה ולהכיר את השינויים שחלו בו, יוצגו מדי גיליון שניים מהסעיפים הבולטים בקוד

כוונת הכתוב, ומאיך גיסא - מתוך הלאו אולי יישמע ההן; אולי מה שלא נרשם ייתפס כראוי.

בסופו של דיון ובהסתמך על קודים מקבילים מהעולם, הוחלט כבר בגרסה הקודמת של הקוד לפרט ולציין 11 משתנים שבהם ראוי לא להפלות (גזע, צבע, מוצא לאומי, דת, מין, גיל, העדפה מינית, מצב משפחתי, השקפה פוליטית, מגבלה נפשית, מגבלה פיזית). לקראת ניסוח הגרסה החדשה של הקוד וברוח התקופה, הוחלט להוסיף לרשימה עוד שישה משתנים שלא היו קודם לכן (מגדר, מגזר, עיסוק, מגבלה שכלית, אמונה ומעמד חברתי-כלכלי). נוסף על כך, הוחלט לשנות את המונח "העדפה מינית" למונח המתאים יותר "נטייה מינית". בסופו של דבר, מפרטים כיום 17 משתנים האמורים לכלול את כל מה שנראה לנו נכון. בכל מקרה, כדי שלא יהיה מקום לטעות, נותרה הסיפא של הסעיף "...או כל אפליה אחרת".

עוד ראוי להזכיר כי סעיף מניעת אפליה מתייחס הן לפעילותם של העובדים הסוציאליים, שחייבים בעצמם להימנע מאפליה, והן לחובתם שלא לשתף פעולה עם מעשי אפליה של אחרים.

אתיקה בשטח

בעבודה השוטפת נדרשים העובדים הסוציאליים - או לעתים מעדיפים - לקיים פעילות סקטוריאלית המיועדת לאוכלוסייה מסוימת: קבוצה למתבגרים, קבוצה ליוצאי אתיופיה, סדנה לנשים וכדומה. הדבר בהחלט אפשרי, כל עוד השיקול העומד לפני המטפלים הוא מקצועי בלבד. לפני שנים קבלה הוועדה תלונה של אם לילד קטן, שביקשה להצטרף לקבוצת אימהות לילדים שנפתחה ביישובה. המתלוננת נדחתה על ידי מנחות הקבוצה כשהתברר כי היא לסבית שחיה עם בת-זוג, אף שהיא עצמה האם הביולוגית של הילד. הוועדה מצאה כי היה בכך ביטוי של אפליה, שכן לא נמצא כל שיקול מקצועי לדחייה זו.

תלונה אחרת הגישה לוועדה עובדת סוציאלית מהמגזר הערבי כנגד מנהלה, בטענה כי קידומה מעוכב פעם אחר פעם רק משום שהיא אינה נמנית עם המשפחה או החמולה ה"נכונות", כדבריה. התלונה נבדקה, ונמצא שאכן אין כל הסבר מקצועי לדחיית קידום העובדת על פני עמיתה וכי המנהל כשל בהפרת כללי האתיקה.

בשורה התחתונה

חובתו האתית של כל עובד סוציאלי - כמטפל, כמנהל וכמדריך - להתייחס לאחרים בראייה מקצועית בלבד ולהימנע מכל העדפה או דחייה מנימוקים זרים, שאין בהם שיקול מקצועי.

מניעת אפליה

הסעיף בקוד האתיקה

"העובדים הסוציאליים יפעלו בקשריהם עם הלקוחות ללא אפליה על בסיס גזע, צבע עור, דת, מין, מגדר, מגזר, עיסוק, נטייה מינית, גיל, מצב משפחתי, מגבלה נפשית ו/או שכלית ו/או גופנית, אמונה או השקפה פוליטית, מוצא לאומי, מעמד חברתי-כלכלי או כל אפליה אחרת, ואל להם לשתף פעולה עם אפליה מעין זו" (סעיף א'2 בפרק 1)

רקע כללי

כללי האתיקה במהותם הם הביטוי המעשי של עולם הערכים, שהוא הבסיס המוסרי עליו מושתתים חיינו. לכל אדם יש אוסף כללי התנהגות שתפקידם "להרחיק אותו מן הרע ולקרב אותו לטוב". האתיקה מתרגמת את הערך המוסרי לפעילות; האתיקה המקצועית מתרגמת את הערכים לפעילות המקצועית. כך למשל, כללי האתיקה בכל הקשור לשמירת הסודיות הם למעשה התרגום המעשי של ערך כבוד האדם וכדומה.

אחד הערכים המשותפים לכולם, כך יש לקוות, הוא ערך השוויון. כל בני האדם ראויים וזכאים להזדמנות שווה. "מדינת ישראל... תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין" - כך נחתם במגילת העצמאות. הביטוי המעשי לערך השוויון הוא במניעת אפליה. החובה האתית של העובדים הסוציאליים היא לא לדחות או להעדיף אדם אלא על פי שיקול מקצועי וענייני ולא משום כל סיבה אחרת.

ניסוח הסעיף בקוד האתיקה

אחת הדילמות שעמדו בפני מנסחי קוד האתיקה היא אם די בהצהרה כללית למניעת אפליה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בנספח לכללי האתיקה שבחוק העובדים הסוציאליים: "...ינהג כלפי הלקוח בהגינות בלא משוא פנים ובלא אפליה" (סעיף 2[2] לתקנות), או שמוטב לנסח ב"רחל בתך הקטנה" ולפרט את המשתנים השונים שעלולה להיות בהם אפליה. הפירוט, מחד גיסא, מבהיר היטב את

יחסים רומנטיים ו/או מיניים בטיפול

הסעיפים בקוד האתיקה

"העובדים הסוציאליים לא יקיימו מערכת של יחסים רומנטיים ו/או יחסי מין עם לקוחותיהם או עם אחרים משמעותיים ללקוחותיהם, יהיו הנסיבות אשר יהיו" (סעיף א'8 בפרק 1).
"העובדים הסוציאליים לא יקיימו מערכות יחסים רומנטיות ו/או יחסי מין, עם המודרכים או הנמצאים תחת סמכותם המקצועית ו/או הניהולית" (סעיף א'8 בפרק 4).

רקע כללי

מערכת טיפולית היא מערכת לא שוויונית. בחדר הטיפול יש למטפל יתרון על המטופל, הנובע מכוחו של המטפל להשפיע על איכות חייו של המטופל, וכן מהעובדה שבדרך כלל יודע המטפל על המטופל יותר ממה שהמטופל יודע על המטפל - וידע הוא כוח. אי-שוויוניות זו נכונה גם ביחסי מדריך/מודרך או מנהל/כפוף. ניצול הכוח לטובתו של המטפל הוא פסול בכל מקרה, אך ברור יותר כאשר נרקמים יחסים רומנטיים ו/או מיניים בין המטפל למטופל. לעולם לא ניתן לדעת אם הסכמת המטופל ליחסים אלו נובעת מהסכמה מדעת, מתחושת הרצון לרצות את המטפל, מחוסר יכולתו להתנגד, ועוד.

עניין אחר, מקצועי במהותו, קובע כי חדר הטיפול חייב להיות חף מ"רעשים" זרים. יחסי מטפל/מטופל חייבים להיות נקיים מכל השפעה חיצונית. זו הסיבה לכך שאין לטפל בחברים או בבני משפחה, אין לעשות עסקים עם לקוחות, וכמובן - לא לנהל עמם יחסים רומנטיים.

על בסיס הכוח של המטפל והחשש לניצולו, נקבע כבר בחוק העונשין כי "מטפל נפשי הבעל אישה או העושה מעשה סדום באדם, שמלאו להם שמונה-עשרה שנים, במהלך התקופה שבה ניתן להם טיפול נפשי על ידו ועד תום שלוש שנים מסיום הטיפול כאמור, בהסכמה שהושגה תוך ניצול תלות נפשית ממשיית בו, שמקורה בטיפול הנפשי שניתן להם על ידו, דינו - מאסר ארבע שנים" (סעיף 346א' לחוק העונשין). ראוי להדגיש כי מטפל נפשי על פי חוק הוא פסיכולוג, פסיכיאטר או עובד סוציאלי (שם).

כללי האתיקה המקצועית שבנספח לחוק העובדים הסוציאליים לא עוסקים במפורש ביחסים אינטימיים אלא קובעים באופן כללי ש"העובד הסוציאלי... לא ינצל קשרים עם הלקוח או עם בני משפחתו לטובתו האישית" (סעיף 6[2]).

בכל הקשור ליחסי עמיתים (מנהל/כפוף או מדריך/מודרך), אלה מצויים בחוק למניעת הטרדה מינית הכולל חמישה סעיפים, שאחד מהם הוא הצעות חוזרות בעלות אופי מיני (סעיף 3א'3 בחוק הטרדה מינית תשנ"ח-1998).

ניסוח הסעיף בקוד האתיקה

קוד האתיקה בגרסתו הקודמת קבע נחרצות כי "אסור לעובד הסוציאלי לקיים יחסי מין עם לקוחותיו ובני משפחותיהם, יהיו הנסיבות אשר יהיו". נוסח זה זכה במהלך השנים לביקורת כפולה. רבים תהו מי הם בני המשפחה האסורים לעובד הסוציאלי, שכן הם לא מפורטים כמו בתקנות. עובדים סוציאליים רבים מהמגזר הערבי טענו, ברצינות או בציניות, כי על פי סעיף זה כל היישוב אסור להם, שכן כולם בני אותה משפחה או חמולה.

טענה נוספת התייחסה להגדרת המושג "יחסי מין". האם מדובר בבעילה בלבד או לכלל מערכות היחסים הרומנטיים, גם האפלטוניים, אף שהם אינם מוזכרים?

הגרסה החדשה של קוד האתיקה פותרת שאלות אלו. תחילה הוסר האזכור המשפחתי ובמקומו נכתב "אחרים משמעותיים ללקוח". בני משפחה רחוקים שאינם משמעותיים יהיו אולי מותרים, אך שכנים משמעותיים יהיו אסורים. המבחן הוא המשמעות למטופל ולא בהכרח קשרי משפחה.

השינוי השני הוא בהרחבת הקשרים ל"מערכת של יחסים רומנטיים ו/או יחסי מין", כך שהאיסור כולל גם מערכות שאין בהן יחסי מין אך בהחלט יחסים רומנטיים, שזרים לטיפול.

בתחום הקולגיאלי, הוחלט להוסיף במפורש סעיף הדן באיסור היחסים הרומנטיים והמיניים בין עמיתים במעמד לא שווה (מנהל/כפוף או מדריך/מודרך). סעיף זה לא היה קיים כלל בגרסה הקודמת.

אתיקה בשטח

עולם הטיפול הוא רגשי ויצרי מאוד ואין זה מפתיע שבחדרי הטיפול נוצרים יחסים שמעבר לטיפול - הן מצד המטופל והן מצד המטפל. חובתו של המטפל להיות ערני לכל סטייה רגשית מצדו או מצד המטופל ולבחון זאת בהדרכה מתאימה. ראוי לציין כי מערכות היחסים מגוונות ביותר, והתלונות שהגיעו לוועדת האתיקה במהלך השנים היו גם ביחסים הטרסקסואליים (מטפל/מטופלת או מטופלת/מטופל), אך גם ביחסים הומוסקסואליים (בעיקר מטופלת/מטופלת).

בעניין זה ראוי לציין שני הדגשים:

1. האיסור לקיים יחסים רומנטיים הורחב לא רק ללקוחות עצמם. בעת דיון בקובלנה שהתקיימה בפני ועדת המשמעת כנגד מפקח משרד הרווחה, על שניהל יחסים מיניים עם לקוחה שהכיר במסגרת עבודתו המקצועית, טען המפקח להגנתו שהוא לא היה המטפל הישיר של אותה לקוחה. בעקבות כך תוקנה התקנה בשנת 2009 ונקבע כי האסור יחול גם "...לגבי לקוח שאינו בטיפולו של אותו עובד סוציאלי אך ההיכרות ביניהם נוצרה במסגרת תפקידו המקצועי של העובד הסוציאלי" (סעיף 6[2]).

2. אף שבקוד האתיקה אין התייחסות לתקופת צינון, הרי שראוי לדעת כי גם בחוק העונשין וגם בכללי האתיקה שבתקנות, האיסור על קיום יחסי מין הוא בתקופת הטיפול ועד שלוש שנים מתום הטיפול.

התחום היחיד שנשאר פתוח לשיקולו של המטפל ולא קיבל הגדרה בחוק או בכללי האתיקה, קשור לגבולות המגע האישי וליחס האישי שבין מטפל למטופל. האם הנחת יד של מטפל על גבה של מטופלת נסערת תיחשב כהפרה אתית? יש להניח כי עניין רגיש זה ייבחן בקונטקסט המקצועי. מהיותנו עובדים עם אנשים, אנו מחויבים להביע יחס. יש להניח כי גבולות המגע נתונים לאותן מערכות יחסים ולשכל הישר של המטפל.

בשורה התחתונה

מרגע שעובד סוציאלי מקבל על עצמו את האחריות לטפל בלקוח, הוא הופך לבעל סמכות עבורו - כמו המנהל לעובדיו והמדריך למודרכיו. סמכות זו מחייבת ערנות ורגישות רבה. כל ביטוי רומנטי ו/או מיני אסור ביחסים אלו ויש להימנע מכך, כדי להגן על המטופל ועל המטפל כאחד.

תחילה הוסר האזכור המשפחתי ובמקומו נכתב "אחרים משמעותיים ללקוח". בני משפחה רחוקים שאינם משמעותיים יהיו אולי מותרים, אך שכנים משמעותיים יהיו אסורים. המבחן הוא המשמעות למטופל ולא בהכרח קשרי משפחה